

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

MOPHATO 12

SETSWANA PUOTLALELETSO YA BOBEDI (SAL)

PAMPIRI YA NTLHA (P1)

NGWANAITSEELE 2010

NORTH WEST

MADUO: 120

NAKO: 2½ diura

Pampiri e, e na le ditsebe di le 12.

DITAELO

1. Pampiri e, e na le DIKAROLO di le NNE:

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Tshosobanyo	(10)
KAROLO YA C:	Tiriso ya puo	(60)
KAROLO YA D:	Dikwalo	(20)

2. Buisa ditaelo tsotlhe ka kelotlhoko.
3. Araba dipotso TSOTLHE.
4. Karolo nngwe le nngwe e simololwe mo tsebeng e ntšhwa.
5. Kwa bokhutlong jwa karolo moithuti a thalele.
6. Kwala dipalo tsa dikarabo jaaka di ntse mo pampiring ya dipotso.
7. Tlogela mola mo magareng a dikarabo tsa gago.
8. Kwala sentle ka mokwalo o o buisegang.
9. Tlhokomela mopeleto le popego ya dipolelo.

1.2 Leba setshwantsho se se latelang, mme morago o arabe dipotso.

[Fofelang Godimo: NP Senne le ba bangwe]

- 1.2.1 Go buiwa ka eng mo khathunong e e fa godimo? (1)
- 1.2.2 Sefatlhego sa kamela se lebega se ntse jang mo setshwantshong sa 1? (2)
- 1.2.3 Megala e e tshotsweng ke mong wa kamela e dirisetswa go dira eng? (2)
- 1.2.4 Mafoko a a buiwang ke moreki a supa eng? (2)
- 1.2.5 Kamela e utlwisitswe ke eng botlhoko mo setshwantshong sa 2? (2)
- 1.2.6 Ke dikarolo dife tsa mmele tse di supang gore moreki ga a dumelane le se kamela e se buang mo setshwantshong sa 2? (2)
- 1.2.7 Sefatlhego sa kamela se ntse jang morago ga karabo ya moreki? (2)
- 1.2.8 Kamela yona ya re e bitsa dikgetse di le kae? (2)

PALOGOTLHE YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: TSHOSOBANYO**POTSO 2**

Buisa temana e e latelang ka kelotlhoko, morago o e sosobanye ka dintlha di le supa ka mafoko a gago mme bokao bo se fetoge. Netefatsa gore o akareditse dintlhakgolo le molaetsa wa yona. Boleele e nne mafoko a a ka nnang 50 – 60.

Mosimane wa ga Oageng, Bogosiboile o ne a le matlhagatlhaga. Matlhagatlhaga a gagwe a ne a bonwa ke morutabana le morutwana mongwe le mongwe mo sekolong. Mosimane yo, a tsena sengwe sa dikolo tsa mo tikologong ya Tlhabane. Leina le senya motse, ke tloga ke iphitlhela ke le fa morago ga lepokoso go ntse go twe "Emisa menwana ya seatla sa gago sa moja, mme o tsholetse menwana e mebedi kwa godimo! Bua gore se o tla se buang e tla nna nnete fela."

Segatthamelamasisi sa ga Oageng se simolotse go ithuta mo sekolong se, se le mo mophatong wa ntlha. Ke bua jaana a le mo mophatong wa botlhano. Sekolo sa motlhokaina o ne a se direla ka pelo e e bulegileng. A abetswe ka fa mabelong a sekgala se sekhutshwane. E ne e re a le mo patlelong ya tshiano o ne a leba basianimmogo gangwe fela.

Fa molaodi wa mabelo a re "tlhomang ka mangole fa fatshe!" Mofufutso wa gagwe o simolole go elela go simologa kwa mokwatleng. Fa go twe "Ipaakanyeng!" Mmele wa gagwe o tsetsepele fa fatshe. O fitlhele mmele wa gagwe o gagametse jaaka terata e sa tswa go gogwa ke senatla sa monna ka motšhini. Fa phala e e bolelang gore ba tloge e lela, o ne a betsega jaaka kolo ya sethunya. Fa morago ga gagwe go thunye lorole. Go makgetlo a le mantsinyana a thula mogala ka mafatlha. A tsholetsa leina la sekolo sa gagwe.

[Molaetsa: SS Mokua]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: TIRISO YA PUO**POTSO 3**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

"Heela, mosadi ke wena, ga o bolo go njela dinama?" ga bua Irene a fegelwa. Ya re a sa ntse a bua, Mookodi a re o mmetsa mo molaleng ka kgameo. A e thiba ka mabogo, Irene, a mo thula, a mo latlha le lefatshe. Ga nka seodiela se se matsenekelo a ga totompela. Boidiidi jo bo neng bo feta, bo kgabola noka, jwa leba setshwantsho se se sa duelelweng ka madi. A gana go bona batho ba ba atamela, Irene. A mo kgama ka mabogo. Mookodi a tshwanelwa ke go ikuela mokgosi.

"Ijoo, thusang, motho o a mpolaya! Ijoo, thusang!"

Ya re a mo lesa a wela mo metsing a a neng a tlhatswa ka one. A segwa ke bata. Fa a leba madi mo seatleng, Mookodi a ja magala jaaka tshwene e motilwe ka madi mo maragong. "Mosadi ke wena," a bua a goletsa mose, "ga o bolo go ja dinama tsa gago o di ntima: ke tla di go beletsa."

"Ga o ka ke, selo ke wena, o ditatswa!" ga bua Irene a ipaakanya. "A o ke o leke fela, selo ke wena, o ditshubaba mo tlhogong! O di fitlha ka go loga!" a bua jalo a sela letlapa, morwadia Senthumoleng, a feditse mogopolo. A mmetsa ka letlapa mo tlhogong, madi a phophoma jaaka mekariego ya metsi a motswedi.

Fa ba ntse ba kgakgauthana jaana ba ne ba ntse ba lebilwe ke Kedibetswe a le mo koloing gaufi le legae la gagwe. O ne a tswa kwa go molaodi ka nako ya bobedi go nyala kgarebe yoo-Kefano.

Jaaka gale, noka e ne e tlhatsa metsi. Serepa sa tla se kgokologa le metsi. Ba se ka ba se bona.

[Mathaithai: Cedric LS Thobega]

- 3.1 Dirisa lefoko 'madi' gabedi mo dipolelong go bontsha bokao jo bo farologaneng. (4)
- 3.2 Naya mofuta wa sekapuo se se dirisitsweng mo dipolelong tse di latelang. Tlhopho karabo e e nepagetseng go tswa mo masakaneng.
 - 3.2.1 O ditshubaba mo tlhogong. (phefotso, pheteletso, tshotlo) (2)
 - 3.2.2 Madi a phophoma jaaka mekariego ya metsi. (tshwantshano, tshwantshiso, pheteletso) (2)
- 3.3 Tlhopho karabo e e nepagetseng.

Fa o bitsa batho wa re ... (Heelang!, Ijoo!, Kiep! Kiep!) (2)
- 3.4 Fetolela polelo e e latelang mo tumelong.

Ba se ka ba se bona. (2)

- 3.5 Lekaelagongwe la lefoko "letlapa" ke "lentswe". Kwala makaelagongwe a mafoko a a latelang.
- 3.5.1 Mabogo (2)
- 3.5.2 Koloji (2)
- 3.6 Dirisa letlhalosi "gaufi" mo polelong e o e itlhametseng. (2)
- 3.7 Bongtona jwa lefoko "mosetsana" ke "mosimane" naya bongtona jwa mafoko a a latelang.
- 3.7.1 Mosadi (1)
- 3.7.2 Lekgarebe (1)
- [20]**

POTSO 4

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Nkele Monare le mmaagwe ba ne ba nna mo foleteng e e neng e bapile le mabenkele. Rraagwe Nkele o tlhokafetse a sa boloka madi ape a balelapa la gagwe ba neng ba ka iphedisa ka ona. Ke ka moo Nkele le mmaagwe ba neng ba tshwanelwa ke go tswa mo ntlong e e manobonobo e ba neng ba nna mo go yona, mme ba ya go nna kwa foleteng ka gonne rente ya kwa foleteng e ne e le kwa tlase.

Folete e ba neng ba nna mo go yona e ne e le lerope le le neng le emetswe go thujwa. Folete e ne e le e nnye thata ke ka moo Nkele le mmaagwe ba neng ba dirisa lebokoswana le le fa thoko ga ntlo jaaka ntlwana ya boapelo.

E ne e le malatsi a boikhutso mme Nkele o ne a sa itse se o ka se dirang. Mmaagwe o ne a le kwa tirong, a dira kwa lelapeng la ga mma Cradford yo o neng a dirisa setiloteti ka e ne e le segole, mme mmaagwe Nkele o ne a tlhokomela mosadimogolo mma Cradford go tloga mo mosong fa balelapa ba ya ditirong.

Mma Cradford o ne nna mo ntlong e kgolo thata mme e bile a sa beye bana sebete. MmaNkele o ne a tlhola a bolelela Nkele gore a se ke a tsoga a tlile kwa a dirang teng fa go sa tlhokege. Nkele o ne a jewa ke bodutu thata mme a tloga a ya kwa letlhabaphefong go bogela batho ba ba neng ba feta ka tsela. Fa a ntse a lebile ka letlhabaphefo, a bona baopedi ba le babedi ba tshameka le tshwene ya bona. Nkele o ne a itse gore leina la moopedi yo mongwe ke Georgio mme yo mongwe yo o neng a tshameka vayolini leina la gagwe e ne e le Freddy. Leina la tshwene lona e ne e le Apie.

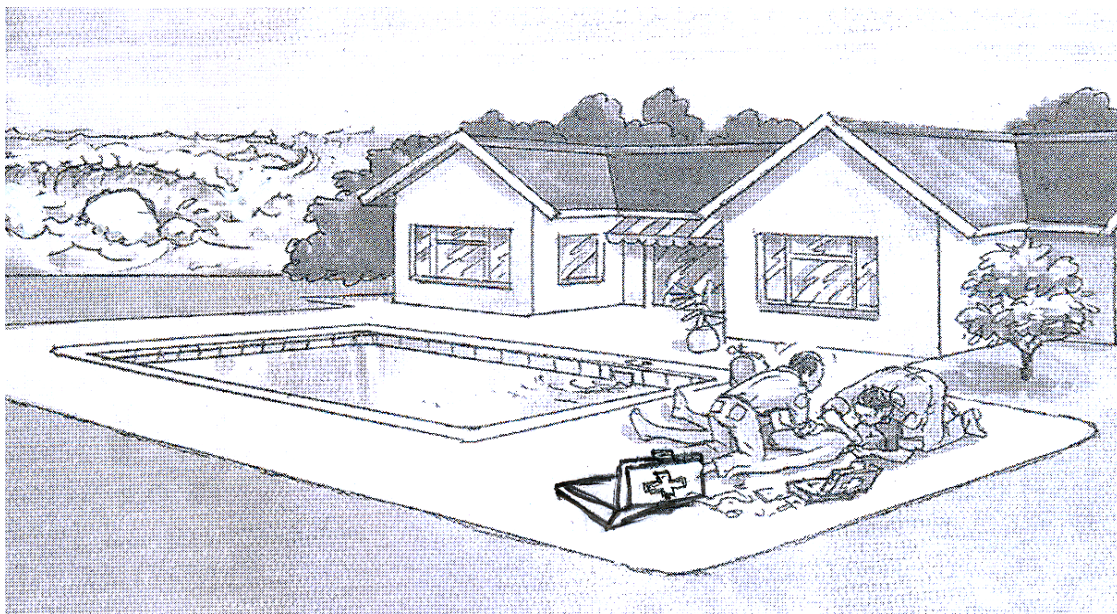
"Nnyaya tlhe monna Apie, jaanong o bo o simolotse go seleka" ba ne ba bua jaana gangwe le gape fa Apie a dira se se tswileng mo tseleng. Ka gale ba ne ba mmofelela ka thapo mo lebanteng la ga Freddy, fela thapo e ne e le telele go letla tshwene go tloatlola le go dira mathaithai a e tlwaelegileng ka ona. Tshwene e ne e kgona go tlolela gaufi le mmila e tshotse kuane ya Freddy gore bafeti ka tsela ba latlhele madi mo go yona.

[Monate wa Setswana: DS Matjila le ba bangwe]

- 4.1 Kwala bonnye jwa mafoko a a latelang.
- 4.1.1 Tshwene (1)
- 4.1.2 Madi (1)
- 4.2 Kwala bontsi jwa maina a a latelang.
- 4.2.1 Sebetse (1)
- 4.2.2 Ntlo (1)
- 4.3 Dirisa maemedi a a ntshofaditsweng mo dipolelong tsa gago.
- 4.3.1 Ba tshameka le tshwene ya **bona**. (2)
- 4.3.2 Ba tswa mo ntlong e ba neng ba nna mo go **yona**. (2)
- 4.4 Kopanya dipolelo tse di latelang ka makopanyi a a mo masakaneng.
- 4.4.1 O ja thata. Ga a kgore. (mme) (2)
- 4.4.2 O kopa madi. A batla go ya sekolong. (gonne) (2)
- 4.5 Dirisa malatodi a mafoko a a thaletsweng mo dipolelong tsa gago.
- 4.5.1 Folete e ne e le nnye thata. (2)
- 4.5.2 Thapo e ne e le telele go letla tshwene go tlolatlola. (2)
- 4.6 Fetolela polelo e e latelang mo tumelong.
- Nkele o ne a sa itse se a ka se dirang. (2)
- 4.7 Dirisa lerui "la gagwe" mo polelong ya gago. (2)
- [20]**

POTSO 5

Leba setshwantsho se se latelang, mme o arabe dipotso.

ITLHOKOMELE! METSI A KOTSI!

[Setswana sa tlhago: FM Sepato le ba bangwe]

- 5.1 Ke ka ntlha ya eng fa ditlhaka "Itlhokomele! Metsi a kotsi!" di kwadilwe ka bontsho jo bo tseneletseng? (2)
- 5.2 Go ya ka wena, a lefelobothumelo (pool) le, le sireletsegile? (1)
- 5.3 Tlhalosa gore letshwao le le tlhagelelang mo kheising le kaya eng. (2)
- 5.4 Ke eng se se dirang gore motho yo, a newe thuso ya potlako? (2)
- 5.5 Go bonala batho ba le bakae mo setshwantshong se? (1)
- 5.6 Naya mosola o le MONGWE wa go thuma. (2)
- [10]**

POTSO 6

Siamisa temana e e latelang ka go tsenya matshwao a puiso, ditlhakakgolo le go baakanya mopeleto o o fosagetseng.

botsala jo bongwe bo tlohlwa ke kutlwelo botlhoko. o fihlele mongwe a na le botata jo bo tshwanang le jwa gago. mongwe a na le dikgwetlho tsa gagwe tsa botshelo di tshwana fela le tsa gago. Gongwe tsala ya gago e kanna mongwe e le mosupatsela wa gago gotsa a go gopotsa morutabana wa gago yo o mo tlotlang thata

[Setswana sa tlhago: FM Sepato le ba bangwe]

[10]

PALOGOTLHE YA KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D: DIKWALO**Araba POTSO 7 kgotsa POTSO 8.****POTSO 7: TSA FA ISONG – SA Moroke**

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

Tlhabiwa a tshega, "Kopelo e monate fa o utlwa e tlhabeletswa ke motlhami wa yona."

"Monna, Tlhabiwa, o se ka wa nna wa mpuisa dilo di sa fele. O se ka wa nna wa re, 'Ke iteile ka re! Ke iteile ka re.' Gopola botlhoko jwa lenyora le le tlasetseng batho le diphologolo le ditlhapi le dinonyane."

"Fa go ka bo go bua motho osee nka bo ke tlhaloganya gore ka nnete motho yoo o buisiwa ke kutlwelobotlhoko. O rata go ya go thusa batho ba ba tlasetsweng ke mmaba yo o boitshegang."

Moepamere a botsa, "A jaana o raya gore ga ke na kutlwelobotlhoko?"

"Ke a itse gore o a bo o bua monate fa o sa ntse o le mo gae mo, mme e tla re fa o fitlha kwa Bulbul wa tlatatlala motse wa senka dino tse di tagisang mme wa lebala maikano a gago. Kana sediba sa bojalwa jo bo tagisang sona ga se ka se kgala le fa madiba a dinoka tse dikgolo a ka tšhwa, seloko sa phanyega. Moepamere, o motho yo o letshwenyo tota."

Moepamere a re: "Waii!"

Tlhabiwa a tswelela pele, "Nna ga ke boife mathata a ke tla tlhakanang le ona kwa pele. Ke boifa bothata jo ke tla tlogang nabo mono bo tsamaya ka dinao. Bothata joo ke wena Moepamere. Ga ke tshabe go go bolelela boammaaruri."

"Ruri ke a go tlhomamisetsa gore ga ke sa tlhola ke fenngwa ke dino tse di tagisang. Di ka se ka tsa ntebatsa boikarabelo jwa me."

- 7.1 Neela setlhogo sa kgankhutswe e temana e, e nopotsweng go tswa mo go yona. (2)
- 7.2 Ke ka ntlha ya eng fa Tlhabiwa a kaya Moepamere jaaka motho yo o letshwenyo? (2)
- 7.3 Ke bothata bofe jo bo tlhagetseng baagi ba Bulbul? (2)
- 7.4 Bothata bo, bo diragetse ka ngwaga ofe? (1)
- 7.5 Neela mabaka a MABEDI a a dirileng gore noka ya Magalakwena e se ke ya kgona go rarabolola Mathata a baagi ba Bulbul. (4)
- 7.6 Pele ga loeto go ya kwa Bulbul, Moepamere o itlhagisitse ka puo ya gagwe e le motho yo o ntseng jang? (2)

- 7.7 Baepi ba didiba ba ne ba bolelela banna ba lekgotla gore ba ba duele bokae? (1)
- 7.8 Neela didiriswa di le PEDI tse baepi ba neng ba di dirisa go epa sediba. (2)
- 7.9 Ke kgwetlho efe e baepi ba rakaneng le yona fa ba ntse ba tsweletse ka tiro ya bona? (2)
- 7.10 A Moepamere o ne a diragatsa maikano a gagwe? Neela lebaka go tshegetsa karabo ya gago. (2)
- [20]**

KGOTSA

POTSO 8: TSA FA ISONG – SA Moroke

Buisa temana e e latelang, mme morago o arabe dipotso.

E rile ba fitlha fa go Mhalatsi, Moraraganyi a re, "Mhalatsi, ngwanaka, ke a bona gore ga o na boitumelo gompieno."

"Koko, wa re nka itumela jang ke letse ke sa robala?"

"A go na le selo sengwe se se go tshwentseng mo pelong?"

Mhalatsi a araba, "Ke tenegile! Ruri ke tenegile! Ke ikana ka mme a ntsetse gore mothonyana wa teng fa ke kopanang le ena, bojang ga bo kitla bo tlhola bo tlhoga."

Mosadimogolo a gakgamala, "Ao, ngwana wa tsala ya me!"

"Koko, ke tla mo thula ka tlhogo mme e re fa a kanama, ke mo tlolele, ke mo gatake dimpanyana ka ditlhako tse, ke robe maratswana otlhe a mmele wa gagwe. Ke tla mo fofora, Ke be ke mo fefere gore a fofe le phefo."

Togamaano a botsa, "A ga o eletse gore go be go sale le fa e le monkonyana wa sebedu sa gagwe?"

Mhalatsi a sonya nko jaaka e kete go na le sengwe se se mo nkgelang. "Fa motho a ila tlhapi, o ila le monko wa yona."

Moraraganyi a botsa, "Ke mang yo o go tenneng jaana, motho wa batho?"

Mhalatsi a hema, a tlatsa sehuba ka mowa, a bebentsha melomo mme a se ka a bua.

Togamaano a re, "Rra, kana koko o go boditse gore ke mang yo o go tenneng."

Mhalatsi a araba ka bogale, "Togamaano! Togamaano! ke a bona gore o tla tloga o ntena ka dipotsonyana tsa gago tse di mpherosang dibete. Thiboga fa pele ga me ke ise ke go tlhatsetse."

"A e nne modiga, rra. Koko o rata go itse gore ke mang yo o go tshwentseng."

- 8.1 Ke mang yo o tenneng Mhalatsi? (1)
- 8.2 Motho yo o mo kaileng mo go POTSO 8.1 o latofalediwa eng? (2)
- 8.3 Neela leina la kgosi ya motse wa gaabo Mhalatsi. (1)
- 8.4 Neela maina a batho ba bararo ba ba neng ba thusa Moraraganyi go lwantsha motho yo o mo kaileng mo go POTSO 8.1. (3)
- 8.5 Neela leina la pitse ya ga Mhalatsi. (1)
- 8.6 Ke goreng loeto lwa ga Mhalatsi lo ne lwa thatafalela pitse ya gagwe? (2)
- 8.7 A Mhalatsi o ne a kgona go fitlhelela maikaelelo a gagwe mo loetong lwa gagwe? Neela lebaka. (2)
- 8.8 Kwa Mhalatsi a goroseditsweng teng o ne a tsholwa jang? Tshegetska ka lebaka. (2)
- 8.9 Mhalatsi o ne a bala ka tlhogo ditemana tsa pesaleme efe? (2)
- 8.10 Ke mang yo o rutileng Mhalatsi mafoko a pesaleme e o e neetseng mo go POTSO 8.9? (1)
- 8.11 Leina la ga Mhalatsi le ne la fetolwa a bidiwa mang? (1)
- 8.12 Neela dintlha di le PEDI ka ga dipopego tsa ga Togamaano. (2)
- [20]**

PALOGOTLHE YA KAROLO YA D: 20
PALOGOTLHE: 120